

KRIMINALISTIČKA ISPLANIRANOST PRETRESANJA KAO PREDUSLOV USPJEŠNOSTI OVE RADNJE DOKAZIVANJA

MA Đorđe Šešum¹

Apstrakt: Tema rada je značaj kriminalističkog planiranja pretresanja kao preduslova uspješnog provođenja ove procesne radnje u krivičnim postupcima u Bosni i Hercegovini. Pretresanje je radnja dokazivanja, ali je posmatrano kao krivično-procesnu kriminalističku radnju jer je u BiH neposredno provode policijski službenici pod nadzorom tužioca u pravilu po naredbi suda. Formalni okvir su joj imperativne krivično-procesne norme, dok je sadržajno neposrednim provođenjem određuje i kriminalistika. Pretresanje je prinudna radnja, nerijetko hitna, kojom se zadire u ljudska prava zaštićena Ustavom/ima, i članom 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima. Zakonito pretresanje se provodi kada se legitimna svrha ne može postići manje represivnom radnjom. Ne smije biti provedeno stihijski, neplanski i nemetodično, jer kao takvo neće ili će postići djelomičnu svrhu zbog koje je i preduzeto. Loše, djelomično isplanirano ili neplanirano pretresanje ugrožava i policijske službenike, kao i pretresane i njihovu imovinu, te ostale građane, prepuštajući slučaju moguće posljedice, a u najboljem scenariju samo mogući neuspjeh pretresanja. Radom ukazujemo na važnost kriminalističkog planiranja pretresanja. Obradujemo primjenu načela u vezi sa pretresanjem, kriminalističko planiranje u širem i u užem smislu, istražujući potrebe, izazove i specifičnosti planiranja pretresanja u BiH u odnosu na predmet pretresanja sa pisanom naredbom suda, usmenom naredbom suda ili u slučajevima pretresanja bez naredbe i svjedoka. Radom izneseno nastojaćemo

¹ Evropski defendologija centar, Banja Luka
Kontakt: sesum.djordje@gmail.com

potkrijepiti naučno-teorijskim stavovima krivično-procesnog prava i kriminalistike, stavovima Evropskog suda za ljudska prava i primjerima izazova iz prakse, pri tom ponudivši osnovne elemente koje jedan pisani kriminalistički plan pretresanja treba sadržavati u potencijalnom planiranju pretresanja.

Ključne riječi: radnja dokazivanja, pretresanje, policijski službenik, ovlašteno službeno lice, kriminalističko planiranje.

UVOD

Pretresanje je formalna krivično-procesna radnja dokazivanja u BiH. U skladu sa složenim državnim uređenjem, u BiH postoje i paralelno se primjenjuju četiri Zakona o krivičnom postupku (u daljem tekstu: ZKP) koji gotovo identično normiraju provođenje pretresanja.² Zakonodavci u BiH su izvršili osnovnu podjelu pretresanja prema predmetu pretresanja na pretresanje stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari, te pretresanje lica (lično pretresanje), a zajedničko im je imperativno ispunjenje materijalnih uslova. Pretresanje se može preduzeti samo onda kada postoji dovoljno osnova za sumnju da se u nepokretnim i pokretnim stvarima nalaze učinilac, saučesnik, tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za krivični postupak. U slučaju pretresanja lica samo onda kada je vjerovatno da je to lice učinilo krivično djelo ili da će se pretresanjem pronaći predmeti ili tragovi važni za krivični postupak.

Pored obaveznog postojanja materijalnih uslova, sva četiri ZKP-a u BiH po pravilu predviđaju ispunjenje formalnog uslova tj. odluke suda u obliku pisane i obrazložene naredbe za pretresanje. Za razliku od obaveznog postojanja materijalnog uslova, po izuzetku je moguće pretresanje bez postojanja formalnog uslova u svom punom kapacitetu, ali u skladu sa odredbama ZKP-a (čl. 128. ZKP RS; čl. 64. ZKP BiH; čl. 78. ZKP FBiH i čl. 64. ZKP BD BiH).

Postojanje, ispunjenje i zadovoljenje uslova za zakonito pretresanje je obaveza aktivnih subjekata pretresanja, i to policijskih službenika/

2 Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske (u daljem tekstu: ZKP RS); Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP BiH); Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP FBiH); Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: ZKP BD BiH).

ovlašćenih službenih lica (u daljem tekstu: OSL)³, postupajućeg tužioca i sudije za prethodni postupak koji je u BiH svojevrsni kontrolni organ zakonitosti pretresanja. Nabrojani su u obavezi kontinuirano voditi računa o zakonitosti pretresanja, kako nezakonitim pretresanje ne bi bila povrijeđena prava na privatni i porodični život, dom i prepisku iz čl. 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima (u daljem tekstu: EKLJP). Pretresanje je krivično-procesna radnja, ali obzirom da je u BiH neposredno provode OSL po odredbama ZKP-a, te pravilima i iskustvima kriminalistike, ova radnja je i krivično-procesna kriminalistička radnja. Kao takvo, pretresanje je neodvojivo od operativnih kriminalističkih radnji OSL u konkretnom predmetu, dok god se ne dovodi u pitanje procesna zakonitost. Osnovnu podjelu kriminalističkih radnji u odnosu na njihov dokazni značaj vršimo na krivično-procesne i operativne kriminalističke radnje (Aleksić i Škulić, 2011, str. 34), a zajedničko im je da bi njihovo provođenje trebalo biti plansko sa unaprijed postavljenim ciljevima.

Savršen plan ne postoji. Nikada se ne mogu predvidjeti sve moguće situacije koje mogu uticati na provođenje procesnih radnji i savršeno isplanirati načini i sredstva predupređenja istih. To ipak ne znači da pretresanje smije biti stihijska, neplanirana radnja, nego imperativno dobro isplanirana procesna radnja. Planiranje pretresanja u širem smislu možemo posmatrati kao cjelokupno planirano kriminalističko postupanje OSL od saznanja o postojanju osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo, koje je nizom preduzetih radnji dovelo do potrebe samog pretresanja i to samo onda kada postoji dovoljno osnova za sumnju da će se na taj način pronaći učinilac krivičnog djela, njegov saučesnik, tragovi krivičnog djela ili predmeti važni za postupak, a da se dokaznom radnjom koja manje zadire u prava iz čl. 8. EKLJP nije navedeno moglo postići. U nastavku ćemo se fokusirati na planiranje pretresanja u užem smislu, i značaju kriminalističkog planiranja provođenja dokazne radnje pretresanja od strane

3 Od 2003. godine provedene krivično-procesne reforme u BiH pojam ovlašćenog službenog lica je širi pojam od policijskih službenika. Obzirom da pretresanje u BiH neposredno provode ovlašćena službena lica organa policije, u radu pod ovlašćenim službenim licima podrazumijevamo samo službenike policijskih organa koji su u skladu sa odredbama odgovarajućih zakona na državnom, entitetskom, kantonalnom i/ili nivou Brčko Distrikta ovlašćeni obavljati policijske poslove i postupati kao ovlašćena službena lica prema odredbama odgovarajućeg ZKP-a u skladu sa stvarnom i teritorijalnom nadležnošću.

OSL kao preduslova za uspješnu realizaciju i ispunjenje svrhe odnosno ciljeva pretresanja. Nastojaćemo ukazati na specifičnosti i izazove planiranja pretresanja uslovljenih prirodom predmeta pretresanja, prirodom stvari za koje se vjeruje da će biti pronađeni, kao i lica koja se pretresanjem traže ili se zatiču na mjestu pretresanja. Kriminalističko planiranje pretresanja u pravilu treba da je konspirativno. Prvobitno da je samo poznato u krugu OSL-a nosioca predmeta i njihovih nadređenih rukovodnih radnika, a po sačinjavanju, odobravanju i predočavanju pisanog plana angažovanim OSL i njima. Imperativno je spriječiti „curenje informacija“, kako se ne bi izgubila svrha pretresanja, na način da se predmeti koji se traže uništeni i/ili sakriju, odnosno da tražena lica ne pobjegnu.⁴

Bez obzira o kojem tipu pretresanja po predmetu pretresanja se radi u konkretnom slučaju, planiranje uvijek sadrži personalnu (ličnu) i materijalnu komponentu. Planiranjem personalne komponente se određuje potreban broj angažovanih OSL u skladu sa njihovim stručnostima i sposobnostima u odnosu na objektivne procjene potreba za pretresanje, računajući tu i OSL u lancu odlučivanja organa policije. Materijalnom komponentom planiranja se omogućava da OSL na raspolaganju prilikom pretresanja imaju dostupna materijalno-tehnička sredstva (u daljem tekstu: MTS) neophodna za postizanje ciljeva ove radnje dokazivanja u konkretnom slučaju.

Načelo metodičnosti i planiranja

Krivično-procesna načela su temeljna pravila krivičnog postupka u službi i zaštiti osnovnih ljudskih prava i tekovina pravne države, koja osiguravaju poštenost i pravičnost samog postupka (Buha, 2021, str. 11). Pretresanje je i kriminalistička radnja za čije provođenje OSL primjenjuju i načela kriminalistike. Osnovna kriminalistička načela proističu jednim dijelom iz krivično-procesnih normi, ali i drugih izvora i odredbi koje primjerice regulišu pitanja ljudskih prava i njihove zaštite (Pavišić, Modly i Veić, 2006, str. 127).

⁴ Moguće je i planirano, namjerno dopustiti „curenje“ informacije u cilju postizanja nekog drugog procesnog i/ili kriminalističkog cilja.

Zakonito i uspješno provedeno pretresanje od strane OSL je neodvojivo od kriminalističkih načela: zakonitosti, objektivnosti, metodičnosti i planiranja, operativnosti i brzine, temeljitosti i upornosti, srazmjernosti, jedinstvenog rukovođenja, koordinacije i saradnje i dr. Primjena načela metodičnosti i planiranja prilikom provođenja pretresanja je imperativna. Ovo načelo obezbjeđuje ispunjenost i ostalih kriminalističkih kao i krivično-procesnih načela. Metodičnost obuhvata i obavezu detaljnog planiranja aktivnosti. Iz neplaniranog ili nedovoljno planiranog pretresanja može proistići pretresanje pogrešnih nepokretnosti ili lica, iako su u osnovi ispunjeni materijalni uslovi i izdata naredba za pretresanje u skladu za odredbama krivično-procesnog zakona. Evropski sud za ljudska prava (u daljem tekstu: ESLJP) je svojom praksom utvrdio da u takvom slučaju dolazi do kršenja ljudskih prava zaštićenih čl. 8. EKLJP.⁵ Takođe, prvo neplanirano pa potom nemetodično provedeno pretresanje dovodi do nepostizanja ciljeva koji su u osnovi i bili razlog zbog kojih se pretresanje provodi. Nemetodično i neplanirano pretresanje može značiti nepronalazak ili djelomični pronalazak predmeta bitnih za krivični postupak odnosno traženih lica. Ovo načelo dolazi do izražaja i u slučajevima pronalaska bitnih predmeta koji iz razloga nepripremljenosti OSL (proistekle iz neplaniranosti) potom bivaju nezakonito privremeno oduzeti, npropisno i neblagovremeno deponovani, te se kao takvi ne mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku. Neplanirano pretresanje ugrožava i bezbjednost postupajućih OSL, ali i zatečenih lica na mjestu pretresanja, te ostalih građana (loše planiranje pretresanja čiji je cilj pronalazak minsko-eksplozivnih naprava, visokotoksičnih opojnih droga, opasnih bjegunaca i sl.).

Planiranje i metodičnost idu „ruku pod ruku“ i preduslov su uspješnosti kriminalističkih radnji. Dobro isplanirano pretresanje omogućava

5 Predmet Keegan protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Application No. 28867/03), presudom od 18. jula 2006. godine u stavovima 29-36 ESLJP je zauzeo stav da su prekršena prava iz čl. 8. EKLJP, iz razloga što policija nije provela adekvatnu provjeru u vezi trenutnih stanara jednog stambenog objekta, koji je planiran za pretresanje. OSL su silom ušli u objekat vlasnika aplikanta u ovom predmetu pred ESLJP i izvršili pretresanje, pogrešno vjerujući da u kući živi naoružani pripadnik kriminogenog miljea. Sud je prihvatio da su nadležnom sudu predloženi razlozi prije pretresanja relevantni u skladu sa zakonom kao validni za pretresanje, ali ipak nedovoljni obzirom na neuspjeh izvršenih prethodnih provjera i činjenicom nepostojanja dovoljnog nivoa predostrožnosti. Od značaja za ESLJP nije bila ni konstatacija da policija nije djelovala sa „lošom namjerom“, ukazujući na nedovoljno izvršene provjere.

da OSL koji ga neposredno provode budu metodični. Pravovremenim planiranjem potrebnog broja izvršilaca, MTS-a, načina obezbjeđenja prisustva svjedoka pretresanja (u slabo naseljenim sredinama), angažovanja specijalizovanih policijskih jedinica (kolokvijalnog naziva u daljem tekstu: „specijalci“) i sl., omogućava se metodičnost postupajućih OSL. Na taj način otklanjaju se mogući problemi koji bi ometali OSL prilikom pretresanja, uticali na dužinu provođenja ove dokazne radnje i/ili u potpunosti onemogućili pretresanje. U praksi je moguća metodičnost prilikom pretresanja kojoj nije prethodilo dobro planiranje, kao i obrnuto. Dešava se da OSL budu metodični, ali zbog obima pretresanog objekta, ili neraspolaganjem odgovarajućim MTS-om ne mogu u potpunosti biti uspješni. Radi nedovoljnog broja izvršilaca pretresanja veće nepokretnosti usljed lošeg planiranja, pretresanje traje vremenski duže, onemogućavajući efikasnost i metodičnost OSL-a zbog umora. Praksa poznaje i slučajeve formalno (plan pretresanja u pismenoj formi) dobro isplaniranog pretresanja, koje nije uspješno provedeno zbog neplaniranih problema i situacija.⁶ Plan pretresanja treba biti proveden u stvarnoj situaciji i zavisi od neposrednog izvršenja na terenu, tj. od ljudskog faktora. Angažovanjem nemotivisanih ili nedovoljno stručnih OSL izostaće metodičnost, a tim i očekivani rezultat. Metodičnost je uslovljena subjektivnim i objektivnim ljudskim faktorima. Nemotivisanost je subjektivni ljudski faktor, a nestručnost je objektivni ljudski faktor koji utiče na metodičnost. O prethodno navedenom aspektu angažovanih ljudskih resursa posebno trebaju voditi računa OSL koji sačinjavaju plan pretresanja. Teret u dijelu odobravanja i instruisanja sačinjavanja plana (ako ne i sačinjavanje istog) treba da je na rukovodnim radnicima organizacione jedinice policijskog organa koji će provesti pretresanje (cijeneći piramidalnu strukturu i hijerarhiju u lancu odlučivanja temeljem policijskih činova, a samim tim i nivoa odgovornosti u odnosu na položaj koji u toj strukturi ima pojedinačni OSL).

Načelo metodičnosti i planiranja je takođe u sinergijskom odnosu sa načelima efikasnosti i ekonomičnosti postupka. Planiranjem personalne i materijalne komponente potrebne za uspješno pretresanje se

⁶ Plan pretresanja ne smije biti „prekrut“, tj. potrebno je da bude po potrebi promjenjiv i prilagodljiv.

omogućava efikasnost angažovanih ljudskih i materijalnih resursa, kao i ekonomično postupanje.⁷

Kriminalističko planiranje

Planiranje je neodvojivo od osnovnih zadataka OSL-a sprječavanja izvršenja krivičnih djela, otkrivanja i procesuiranja učinilaca. Još je Gros (1914) isticao da sačinjavanje kriminalističkog plana postupanja omogućavanja svestrani pristup rasvjetljavanja konkretnog slučaja, a da bi se izbjeglo stihijsko i haotično postupanje. Kriminalističko postupanje možemo podijeliti na tradicionalni pristup i moderni pristup organizovanja i planiranja cjelokupne kriminalističke djelatnosti policijskog organa. Obzirom na vrijeme reagovanja u odnosu na izvršenje krivičnog djela tradicionalni pristup je reaktivan, a moderni pristup je proaktivan. Proaktivni pristup je s razlogom prevladao, omogućavajući sprječavanje krivičnih djela prije nastanka društveno negativne posljedice. Moderno kriminalističko planiranje se dijeli na strategijsko i taktičko planiranje. Strategijskim planiranjem se analiziraju uslovi i uzroci pojedinih vrsta kriminala kao i kriminalitet kao cjelina, te mjere koje se provode u cilju sprječavanja (Simonović, 2002).

Taktičko planiranje obuhvata planiranje aktivnosti OSL angažovanih na sprječavanju, otkrivanju i razrješavanju krivičnih djela, analizom činjeničnog stanja, preduzimanjem pogodnih kriminalističkih radnji (operativnih i krivično-procesnih) s ciljem prikupljanja zakonitih dokaza u krivičnom postupku (Simonović i Matijević, 2007, str. 65). Temeljna načela na kojima se zasniva kriminalističko planiranje su konkretnost planiranja, individualnost i dinamičnost planiranja. Taktičko planiranje se sastoji od planiranja postupanja u konkretnom slučaju kao cjelini, kao i planiranja pojedinačnih kriminalističkih radnji (u našem slučaju pretresanja).

Planiranje pretresanja je faza postupanja OSL koja prethodi dokaznoj radnji pretresanja. Kao takvo planiranje je jedan od preduslova

⁷ Angažovanjem prevelikog broja OSL-a i nepotrebnog MTS-a se krši načelo ekonomičnosti. Planiranjem objektivnih potreba se omogućava ekonomičnost prilikom pretresanja, ne smanjujući efikasnost.

uspješnog pretresanja. Niti jedno pretresanje u praksi nije identično i nikada se sa sigurnošću ne može tvrditi da su sve moguće situacije planom predviđene. Ipak, pravovremenim i pravilnim planiranjem se može odrediti potreban broj OSL-a izvršilaca pretresanja i OSL-a angažovanih na obezbjeđenju uže i po potrebi šire lokacije pretresanja, utvrditi hijerarhija u vidu rukovodioca pretresanja na svakoj lokaciji (kao i u slučaju većeg broja pretresanja u okviru operativnih akcija), odrediti lanac obavljanja rukovodnih OSL-a o preduzetim aktivnostima kao i obavljanja postupajućeg tužioca, angažovanje i asistencija „specijalaca“, kao i stručnog osoblja drugih nadležnih službi, predvidjeti dovoljan broj kriminalističkih-tehničara i dr. Planiranjem se predviđa upotreba i obezbjeđuje potrebni MTS za uspješno pretresanje, od specijalizovanih alata za otvaranje ulaza, kamera i skenera za uvida u teško dostupne prostore, upotreba specijalizovano obučених službenih pasa tragača, preko obezbjeđenja dovoljnog broja prevoznih sredstava, do sredstava komunikacije (telefoni, radio veza, kriptovani uređaji i dr), te ostalih potrebnih alata u skladu sa konkretnim potrebama.

Planiranje krivično-procesne kriminalističke radnje pretresanja po pisanoj naredbi suda za pretresanje⁸

Pretresanje je radnja dokazivanja po ZKP-u. Preduzima se samo onda kada „blažom“ procesnom radnjom (manjim zadiranjem u zaštićena ljudska prava) ne može da se postigne svrha u vidu pronalaska učionica ili saučesnika u izvršenju krivičnog djela i/ili dokaza i predmeta bitnih za krivični postupak. Kao takva treba da bude rezultat smislenog i detaljno isplaniranog postupanja OSL pod nadzorom nadležnog tužioca i po naredbi suda u pravilu, s ciljem razrješavanja konkretnog krivičnog slučaja. Pretresanje ne smije biti stihijska radnja koja je cilj

8 U slučajevima pretresanja na osnovu usmene naredbe i pretresanja bez naredbe za sačinjavanje formalnog plana pretresanja nema vremena, jer se radi o hitnim radnjama koje ne trpe odlaganje. Tada je moguće provesti u ograničenom kapacitetu određene pripremne aktivnosti. To ipak ne znači da takva pretresanja smiju biti stihijska. I u tim slučajevima se imaju provesti poštujući načela metodičnosti i planiranja, a na osnovu zakonskih i podzakonskih akata, te kriminalističkog iskustva, znanja i sposobnosti postupajućih OSL, njihove međusobne kriminalističke uigranosti i raspoloživog MTS-a.

sama sebi u kojem slučaju bi kao takva bila nezakonita. Prethodno se posebno odnosi na pretresanje po pisanoj naredbi suda za pretresanje, koju sud donosi na obrazložen zahtjev tužioca ili OSL uz prethodno dobijeno odobrenje tužioca (čl. 117. st.(2) ZKP RS; čl. 53. st.(2) ZKP BiH; čl. 67. st.(2) ZKP FBiH; čl. 53. st.(2) ZKP BD BiH). Peremptorni rok za izvršenje sudske naredbe za pretresanje u BiH je 15 dana od dana izdavanja. U tih 15 dana potrebno je da se izvrše pripremne aktivnosti za provođenje pretresanja, planiranje pretresanja i sačinjavanje plana, te realizacija naredbe za pretresanje.

Planiranje pretresanja se ne može provesti bez pripremnih aktivnosti koje su u zavisnom odnosu s prirodom i svrhom pretresanja, ali i vremenom kojim se raspolaže. Pripremne aktivnosti su faza realizacije pretresanja od strane OSL. Ove aktivnosti su neodvojive od neposrednog planiranja. Priprema se sastoji od prikupljanja podataka o objektu i licu koje treba pretresti, kako bi se utvrdile realne potrebe u vidu broja izvršilaca, konkretnih specijalizacija i stručnosti izvršilaca i potrebnog MTS-a. OSL nerijetko već raspolaže tim ili sličnim podacima koji su prikupljeni postupanjem do izdavanja naredbe za pretresanje te su jednim dijelom opisani zahtjevom za izdavanje naredbe za pretresanje.

Kako u domaćoj tako i inostranoj policijskoj praksi se nerijetko prvi susret OSL sa lokacijom koju treba pretresti dešava neposredno prije pretresanja. U tim slučajevima adresa je obično utvrđivana uvidom u bazu generalijskih podataka građana koju vodi nadležni organ, uvidom u zastarjele baze operativnih podataka krim-interesantnih lica ili čak samo na osnovu operativnih saznanja prikupljenih od strane prijateljsko-poznaničkih veza ili informanata (kvalitet takvih saznanja je nerijetko upitan). U slučajevima pretresanja po pisanoj sudskoj naredbi to je neoprostivo, te može dovesti do:

- povrede ljudskih prava građana (npr. pretresanjem pogrešne nepokretnosti i lica);
- dovesti u opasnost OSL i građane (npr. policijskim upadom u pogrešan objekat izbjegnuto element iznenađenja);
- indirektno omogućen bijeg lica koje treba pretresti, uništenje ili skrivanje predmeta koji su svrha samog pretresanja.

Po izdavanju naredbe poželjno ju je detaljno uporediti sa stvarnim stanjem na terenu kako bi se preduprijedile situacije koje dovode u pitanje zakonitost postupanja OSL i samog pretresanja.⁹ Vajngart (1905, str. 79-86) je postavio osnovna pitanja uspješnog planiranja pretresanja, koja su i danas teorijski i praktično priznata:

- 1.)šta ili koga treba tražiti;
- 2.)kod koga treba tražiti;
- 3.)kada treba tražiti;
- 4.)kako je najkorisnije da se traži;
- 5.)gdje treba tražiti;
- 6.)kojom opremom i sa koliko službenika treba tražiti.

Mišljenja smo da se navedena pitanja imaju koristiti i prilikom sačinjavanja obrazloženog zahtjeva za izdavanje naredbe, koji tužilac ili OSL uz prethodno dobijenu saglasnost nadležnog tužioca podnosi sudu. Sudovi u BiH donose naredbu na osnovu zahtjeva i podataka navedenih zahtjevom, a temeljem čega tumače osnovanost zahtjeva. Postupanje OSL je ograničeno naredbom.

Zakonodavci na svim nivoima u BiH su prema predmetu pretresanja i njihovim specifičnostima izvršili osnovnu podjelu na pretresanja stana i ostalih prostorija (računajući i zatečene pokretne stvari), pretresanje lica (lični pretres) i pretresanje pokretnih stvari pogodnih za skladištenje digitalnih podataka (računari, serveri, tvrdi diskovi, USB memorije, mobilni telefoni i sl.). Planiranje u konkretnom slučaju je određeno prirodom i osobinama predmeta pretresanja, a u većini slučajeva pretresanje obuhvata i nepokretnosti i lica kao i uređaje za skladištenje digitalnih podataka. U svakom slučaju kriminalističko planiranje pretresanja je preduслов uspješno provedenog pretresanja.

9 Zbog greške uslovljene ljudskim faktorom moguće je nepodudaranje podataka, a koje je u sklopu pripremnih aktivnosti OSL za pretresanje potrebno provjeriti. Npr. provjeriti adrese navedene naredbom sa adresama iz zahtjeva (koje bi trebale biti identične i stvarno tačne), identifikacione podatke lica koje treba pretresti i sl. U slučajevima utvrđivanja nepodudaranja predlažemo obavješćavanje postupajućeg tužioca i suda koji je izdao naredbu, te izdavanje dopunjene/izmjenjene naredbe za pretresanje.

Planiranje pretresanja stana i ostalih prostorija

Planiranje pretresanja nepokretnosti se vrši na osnovu sadržaja naredbe, podataka i saznanja prikupljenih pripremnim aktivnostima, te ostalim raspoloživim podacima kao što su:

- tačna geografska lokacija nepokretnosti;
- svrha pretresanja, tj. šta se konkretno traži pretresanjem;
- specifičnosti nepokretnosti (stan u stambenoj zgradi, porodična kuća ili dr. tip objekta za stanovanje npr. kamp kućica, tačan sprat i broj stana, veličina, prilaz, tip ulaznih vrata i korištene brave, mogući ulazi kroz prozor i sl.);
- članovi domaćinstva, njihov broj, starosna dob i pol lica koja se očekuju da budu zatečena i njihove sklonosti pružanju otpora, nasilničkom ponašanju i sl.;
- zakonima predviđene specifičnosti pretresanja službenih prostorija, vjerskih i vojnih objekata, te advokatskih kancelarija posebno utiču na planiranje.

Geografska lokacija nepokretnosti koju treba pretresti i tačna udaljenost od početne pozicije upućivanja OSL na pretresanje, uslovljava planiranje potrebnog vremena putovanja OSL prema lokaciji pretresanja. Prilikom provođenja više pretresanja (u okviru operativnih akcija) time se omogućava sinhronizovan početak svih pretresanja. Pretresanje se u pravilu po ZKP-u odvija u vremenu od 6,00 do 21,00 časova, te se u praksi sa pretresanjima obično započinje u 6,00 časova. Osnovi kriminalističke taktike određuju da je najbolji početak pretresanja u ranim jutarnjim časovima kada se iskustveno očekuje najmanji otpor pretresanih, i da se pretresanje uspješnije provodi tokom dnevnog svjetla, dok je pretresanje otežano po mraku. Izbjegava se i mogućnost greške na koju smo ukazivali u vidu neznanja OSL na terenu koji objekat je potrebno pretresti, što može dovesti kako do nezakonitosti u postupanju OSL tako i do taktičkih grešaka, odlaganja početka pretresanja, ugrožavanja sopstvene i bezbjednosti građana i sl.

Svrha pretresanja esencijalno određuje planiranje pretresanja. U zavisnosti od svrhe, planiraće se upotreba odgovarajućeg MTS-a, kao i broj

OSL izvršilaca koji svojim znanjima i sposobnostima mogu provesti pretresanje. Kada se primjerice traže opojne droge (lako sakrivljive), potrebno je planirati upotrebu pogodnog MTS-a za pristup teško dostupnim prostorima, u vidu alata za rastavljanje dijelova namještaja, žičanih kamera sondi za uvid u nedostupne prostore, skenera, odgovarajućih hemijskih reagenasa kojim se na licu mjesta mogu izvršiti preliminarne hemijske analize i sl. Neophodno je isplanirati korištenje pogodnog i bezbjednog pakovanja prilikom privremenog oduzimanja opojne droge i skladištenje opojnih droga u skladu sa ZKP-om, naredbom suda za pretresanje, kao i pozitivnim zakonodavstvom u BiH koje reguliše oduzimanje, skladištenje i uništavanje opojnih droga.¹⁰ Planiranje angažovanja adekvatno obučених OSL, upoznatih sa pravilnim i bezbjednim traženjem, prepoznavanjem, privremenim oduzimanjem, pakovanjem i skladištenjem opojnih droga je imperativno, kako ne bi nestručnim postupanjem ugrozili svoj i život drugih prisutnih pretresanju, a da pri tome integritet dokaza ne bude ugrožen. Navedeno vrijedi i za traženje pretresanjem vojne opreme, oružja i eksploziva kao i drugih opasnih predmeta, materija i supstanci, posebno ako je postupanje normirano i posebnim propisima. Načelno, sama svrha pretresanja određuje planiranje, koga od OSL angažovati i koji MTS.¹¹

Cijeneći specifičnosti nepokretnosti u vidu veličine objekta planiraće se odgovarajući broj OSL izvršilaca pretresanja i njihove subjektivne sposobnosti. Ukoliko se radi o velikoj nepokretnosti potrebno je srazmjerno

10 Poznavanje zakonskih okvira koji određuju obaveze prilikom postupanja OSL je stavka koja se mora cijeniti prilikom planiranja pretresanja. OSL moraju poznavati i postupati po odredbama ZKP-a, ali nerijetko u praksi je postupanje određeno i posebnim zakonima, sa čijim normama nisu nužno ili nisu u dovoljnoj mjeri upoznati svi OSL u odnosu na tzv. „linije rada“ u organu policije. Tako npr. Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga BiH i Pravilnik o čuvanju i uništavanju oduzete opojne droge, psihotropnih tvari, biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga i prekursora pobliže određuje postupanje sa opojnim drogama. Dakle, planiranjem pretresanja kojim se očekuje pronalazak opojnih droga treba uzeti u obzir angažovanje OSL upoznatih sa normama, odnosno planirati i dodatno upoznavanje sa obavezama prilikom postupanja nespecijalizovanih OSL koji nisu redovno angažovani na otkrivanju i sprečavanju krivičnih djela u vezi sa opojnim drogama.

11 Npr. ako se pretresanjem traži novac za koji postoje osnovi sumnje da je krivotvoren, potrebno je angažovati OSL koji isti znaju prepoznati, ili ukoliko se radi o većem broju lokacija za pretresanje što uslovljava nemogućnost anagažovanja dovoljnog broja obučених OSL, potrebno je angažovane OSL upoznati koje karakteristike trebaju da uoče kod novca za koji se sumnja da je krivotvoren.

planirati veći broj izvršilaca. Sa druge strane ako se radi o manjoj nepokretnosti (npr. garsonjera male površine) planiraće se manji broj izvršilaca (nikada manje od dva OSL) u cilju zadovoljenja načela efikasnosti i ekonomičnosti u postupanju, kao i razloga neuznemiravanja građana nepotrebnim brojem OSL na licu mjesta. Planiranjem angažovanja više OSL potrebno je da se uzima u obzir i faktor ljudskih odnosa između OSL-a u okviru timova za pretresanje. Premda, zakonitost i profesionalnost trebaju biti temelj postupanja, OSL su ipak ljudska bića. Logično je očekivati da će efikasnost pretresanja biti veća unutar tima u kojem su međuljudski odnosi dobri i nenarušeni (ne mora nužno biti pravilo). OSL na osnovu prethodnih postupanja razviju profesionalne sklonosti u radu prema određenim kolegama, a na osnovu uspješnosti preduzimanih radnji, te u skladu s tim i prijedloge OSL o sastavima timova treba uzimati u obzir. Uvijek treba voditi računa da pretresanje nije samo po sebi cilj¹², a ne smije se ni sprovoditi u cilju povećanja statističkih rezultata rada organa policije. U skladu sa zakonskom procedurom donesena naredba za pretresanje navodi svrhu zbog koje se pretresanje preduzima. Pretresanje se ima izvršiti na način koji najmanje ugrožava ljudska prava, kako lica koja se pretresaju, tako i ostalih građana (komšije, slučajni prolaznici i dr.).

Prilaz objektu (udaljeni planinski put, šumski put i sl.) kao i podaci o ulaznim otvorima u objekat (rešetke na vratima i prozorima, blindirana vrata i sl.) utiču na planiranje. Ako je objekat nepristupačan ili mu se prilazi putem u lošem stanju potrebno je planirati upotrebu pogodnih motornih vozila (terenska vozila) kao i OSL koja znaju istim upravljati. Ukoliko se vozilima ne može prići, OSL moraju biti sposobni za prilaz takvom objektu računajući tu po potrebi i angažovanje „specijalaca“. Raspolaganjem podacima o karakteristikama ulaznih otvora u objekat pretresanja moguće je planirati potreban MTS za otvaranje i ulazak u objekat korištenjem pogodnog alata, odnosno angažovanje OSL obučenih za rukovanje takvim alatima. Objekat obezbjeđen blindiranim vratima, rešetkama i ostalim preprekama za ulazak može biti nesavladiva prepreka za običnog OSL, a posebno one koji ne raspolažu odgovarajućim MTS-om za ulazak u objekat, kao i stručnošću za rukovanje.

12 Nedopustivo, a i nezakonito je pretresanje zasnovano na floskuli: „Pretresćemo, a nešto ćemo sigurno naći.“

Raspolaganjem osnovnim demografskim podacima o gustini naseljenosti, najbližim komšijama, tj. o potencijalnim solenitentnim svjedocima pretresanja moguće je planirati da u skladu sa krivično-procesnim odredbama sa sobom na pretresanje OSL povedu svjedoke ili da znaju gdje iste mogu pronaći, u onim slučajevima kada se predviđa da ih je na licu mjesta nemoguće pronaći ili je njihov pronalazak vezan za poteškoće i iziskuje puno vremena.

Raspolaganjem podacima i saznanjima o licima koja će se zateći na mjestu pretresanja, i njihovo ponašanje u kontaktu sa OSL, moguće je uspješno planirati dovoljan broj OSL u cilju zakonitog, uspješnog i bezbjednog pretresanja. Ako se očekuje veći broj lica, potrebno je angažovati veći broj OSL, posebno ako se radi o licima sklonim napadima i pružanjem otpora prema OSL. U skladu sa tim planiraće se i angažovanje „specijalaca“ koji će pružiti asistenciju za izvršioce pretresanja (stavljanje pod kontrolu zatečenih lica, te postizanje uslova za neometano i bezbjedno vršenje pretresanja). Pri planiranju broja i polnoj pripadnosti angažovanih OSL, potrebno je voditi računa i o polnoj strukturi lica koja se očekuju, obzirom na zakonske odredbe o polnoj identičnosti prilikom pretresanja lica što će biti obrađeno u nastavku. Ako se prilikom pretresanja nepokretnosti očekuje pronalazak lica žrtava trgovine ljudima, žrtava pedofilije, krijumčarenih lica slabog zdravstvenog stanja, maloljetnika bez pratnje roditelja, stranih državljana i sl., planiraće se angažovanje stručnih lica odgovarajućih službi centara za socijalni rad, psihologa, ljekara, Službe za poslove sa strancima i sl., ili će se planirati njihovo naknadno obavješćavanje u slučaju pronalaska takvih lica, za šta je potrebno pravovremeno utvrditi načine i lanac komunikacije. Ti službenici ne učestvuju u dokaznoj radnji pretresanja nego postupaju u skladu sa svojim ovlašćenjima u cilju zaštite konkretno potrebitih, kao i stručnoj asistenciji OSL.

Vrijeme izvršenja pretresanja je nezaobilazno pitanje planiranja pretresanja. Planiranje vremena pretresanja je ograničeno krivično-procesnim normama u BiH (čl. 123. ZKP RS; čl. 59. ZKP BiH; čl. 73. ZKP FBiH; čl. 59. ZKP BD BiH). U BiH zakoni imperativno propisuju da se pretresanje mora izvršiti u roku od 15 dana od izdavanja naredbe. Pretresanje se u BiH po pravilu provodi u vremenu od 6,00 do 21,00

časa, osim ako naredbom nije izričito dato sudsko ovlaštenje za izvršenje u bilo koje doba dana ili noći u skladu sa zakonom. U tim okvirima, planiranje obuhvata određivanje najpogodnijeg trenutka za početak pretresanja kojim će se postići svrha samog pretresanja, a to zavisi od slučaja do slučaja. Primjera radi, ukoliko se raspolože saznanjima da se traženi predmeti ili lica trenutno ne nalaze u predmetnoj nepokretnosti potrebno je planirati da se sa pretresanjem započne u taktički najpovoljnijem trenutku po zaprimanju „pouzdanog tipa“ ili provjerenog podatka o prisustvu predmeta pretresanja na lokaciji. U suprotnom, OSL bi dolaskom na lokaciju i izvršenjem pretresanja nepokretnosti indirektno upozorili „metu ili više njih“ da ne dolaze na tu lokaciju i/ili ne donose predmete koji se traže pretresanjem, a svrha pretresanja ne bi bila postignuta. U praksi je često planiranje policijske opservacije objekta planiranog za pretresanje, kao i koordinacija sa OSL angažovanih na provođenju posebnih istražnih radnji „simuliranog otkupa i simuliranog davanja potkupnine“, „tajnog praćenja“, „korišćenja prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora“ i dr., a od kojih aktuelnih saznanja i podataka će zavisi početak pretresanja.

Pojam ostale prostorije u svim krivično-procesnim zakonima u BiH podrazumjeva pored različitih prostorija za bivstvovanje (barake i kolibe), i službene prostorije, vjerske i vojne objekte te advokatske kancelarije što određuje planiranje specifičnosti pretresanja takvih nepokretnosti. Prilikom pretresanja službenih prostorija umjesto svjedoka pretresanja poziva se starješina ili rukovodilac službenih prostorija da prisustvuje pretresanju, sa istim pravima i obavezama (Simović, Simović i Govedarica, 2021, str. 200). Potrebno je planirati omogućenje prisustva rukovodioca, na način da unaprijed budu obezbjeđeni kontakt podaci, ili da se planira pretresanje u vrijeme kada se očekuje njegovo prisustvo u pretresanim prostorijama. Zakonodavci u BiH su propisali posebnosti kod pretresanja vojnih i vjerskih objekata. U tim slučajevima je potrebno planiranje da se naredba za pretresanje pravovremeno dostavi vojnim vlastima odnosno nadležnoj vjerskoj zajednici, koje će odrediti jedno lice sa obavezom prisusvovanja pretresanju. Krivično-procesne odredbe niti na jednom nivou u BiH nisu propisale posebnosti pretresanja advokatske kancelarije. Međutim, pozitivni propisi o

advokaturi u BiH¹³ propisuju specifičnosti pretresanja advokatske kancelarije, koje se ne može provesti bez prisustva ovlaštenog predstavnika nadležne advokatske komore (čl. 37. st. (3) ZOA RS; čl. 28. ZOA FBiH). Prilikom planiranja pretresanja advokatske kancelarije potrebno je planirati poznavanje i naglašavanje izvršiocima pretresanja da pretresanje advokatske kancelarije nije pretresanje običnog poslovnog prostora, i da se potencijalno ugrožava povjerljiv odnos stranke i advokata, te da se pretresanjem traže isključivo predmeti/spisi navedeni sudskom naredbom. ESLjP u predmetu Robathin protiv Austrije od 03.07.2012. godine (Application No. 30457/06) je svojom presudom zauzeo stav da je generalno i neograničeno pretresanje advokatske kancelarije nezakonito i da pretresanje i privremeno oduzimanje mora biti u srazmjeri sa konkretnim potrebama (Pisarić, 2019, str. 63).

Planiranje pretresanja lica (ličnog pretresanja)

Pretresanje lica je materijalno istraživanje na tijelu, odjeći, obući i ličnom prtljagu određenog lica, kada je vjerovatno da je to lice učinilac krivičnog djela ili kada je vjerovatno da će se pretresanjem pronaći predmet ili tragovi krivičnog djela bitni za konkretan krivični postupak. Pretresanje lica je obavezna kriminalistička radnja prilikom lišenja slobode, i kada je vjerovatno da lice kod sebe ima oružje ili oruđe za napad ili da namjerava da od sebe odbaci, sakrije ili uništi predmete koji se od njega trebaju privremeno oduzeti. Pretresanje lica je često u praksi neodvojivo od pretresanja stana i ostalih prostorija, i načelno sve navedeno vrijedi i za ovo pretresanje. Krivično-procesne odredbe u BiH predviđaju dodatnu zaštitu prava na privatnost pretresanog lica što posebno treba uzeti u obzir prilikom planiranja (čl. 116. st. (2) ZKP RS; čl. 52. st. (2) ZKP BiH; čl. 66. st. (2) ZKP FBiH; čl. 52. st. (2) ZKP BD BiH). Pretresanje lica izdvaja posebno pravilo rodne identičnosti aktivnog i pasivnog aktera, tj. lično pretresanje provode lica istog pola, a čemu svjedoče i svjedoci istoga pola (Škulić, 2022, str. 248). U skladu s tim, kada god je to moguće

13 Zakon o advokaturi Republike Srpske (u daljem tekstu: ZOA RS) i Zakon o advokaturi FBiH (u daljem tekstu: ZOA FBiH).

planiranjem pretresanja lica treba pravilno procijeniti polnu strukturu angažovanih OSL, pri tom uvažavajući jedno od taktičkih pravila da lično pretresanje treba da izvrše najmanje dva OSL. Dok jedan pretresa, drugi osmatra, preventivno djelujući na eventualni napad i/ili sprečavanje bijega. Ukoliko na licu mjesta pretresanja nema OSL koji mogu zadovoljiti pravilo rodne identičnosti, potrebno je da se obezbijedi njihovo angažovanje. Kao i u slučaju sa pretresanjem nepokretnosti, planiranjem se moraju cijeliti potrebne aktivnosti planirane za izvršenje nakon završetka pretresanja.¹⁴

Kod pretresanja lica posebno dolazi do izražaja navedeno Vajngartovo pitanje uspješnog planiranja pretresanja: „Šta ili koga treba tražiti?“. Pretresanje lica ističe objektivne i subjektivne osobine i znanja angažovanih OSL. Na osnovu raspoloživih podataka i prethodnih policijskih iskustava o licu koje se ima pretresti, potrebno je planirati angažovanje sposobnih OSL za uspješno postizanje svrhe pretresanja. Za lice sklono pružanju otpora, bježanju od OSL, odbacivanju i uništavanju predmeta neophodno je planiranje angažovanja srazmjernog broja psiho-fizički sposobnih OSL za sprečavanje navedenog i postizanje svrhe pretresanja, kako bi se potencijalno ugrožavanje bezbjednosti angažovanih OSL, samog lica i ostalih građana svelo na minimum koristeći srazmjerno prijetućoj opasnosti najmanje represivne metode. Iako OSL mora biti profesionalan, OSL je i dalje čovjek, a ne robot. Na OSL i njegove reakcije na provokacije mogu trenutno uticati aktuelne životne okolnosti (porodični, zdravstveni, finansijski problemi, nenapredovanje u službi i sl.). To rukovodni radnici (nadređeni OSL) treba da cijene od slučaja do slučaja prilikom određivanja izvršioca svih tipova pretresanja, a posebno kod pretresanja lica.

Pojedini OSL u praksi iz sopstvene ljenosti (izbjegavanje sačinjavanja zapisnika) ne sprovedu procesnu radnju pretresanja lica nego provedu pregled. U svojim granicama pregled nije formalan kao procesna radnja pretresanja. Tada su između ostalih moguće i dvije nepovoljne situacije. U prvoj OSL pregledom nije pronašao traženi predmet, iako je predmet primjera radi sakriven u donjem vešu. U najgorem slučaju nepronađeni

14 Npr. privođenje u službene prostorije u cilju ispitivanja, predaja lica postupajućem tužiocu i sl.

predmet može biti iskorišten za napad na OSL, samopovrjeđivanje, bijeg, uzimanje talaca i sl. U drugom slučaju OSL radnjom koju podvodi pod pregled (prelazeći granice pregleda praktično sprovodivši pretresanje) nije pronašao ništa, ali ga je lice naknadno prijavilo da je proveo nezakonito pretresanje o čemu nije sačinjen zapisnik, i za šta ima i „svoje svjedoke“ u vidu ukućana (ako su isti prisutni), ali i solenitentnih svjedoka pretresanja čiji izbor i obezbjeđenje prisustva nerijetko i pogrešno OSL prepuštaju samim pretresanim licima (obično njihovi intimusi) koji će svjedočiti na štetu OSL. Obe navedene situacije mogu dovesti do disciplinske, ali i krivične odgovornosti OSL.

Planiranje pretresanja pokretnih stvari pogodnih za skladištenje digitalnih podataka

Definiciju pokretnih stvari u pravom smislu riječi ne daje niti jedan ZKP u BiH, nego to čine zakoni o stvarnim pravima. Pretresanje stana i ostalih prostorija obuhvata i pretresanje zatečenih pokretnih stvari u njima. Pretresanje lica obuhvata i pretresanje odjeće i ličnog prtljaga pretresanog. Međutim, kada treba pretresti kompjutere i kompjuterske sisteme, uređaje za pohranjivanje kompjuterskih i elektronskih podataka (USB memorije, hard diskovi i sl.), i/ili mobilne telefone isto se mora izvršiti uz pomoć stručnog lica (čl. 115. st. (2) i (3) ZKP RS; čl. 51. st. (2) i (3) ZKP BiH; čl. 65. st. (2) i (3) ZKP FBiH; čl. 51. st. (2) i (3) ZKP BD BiH). U takvim uređajima moguće je da se nalaze podaci bitni za konkretan krivični postupak koji se nazivaju digitalni dokazi. Prikupljanje digitalnih dokaza mora biti izvršeno uz pomoć stručne osobe, kako ne bi bio doveden u pitanje integritet dokaza zbog nestručnosti u postupanju (Ivanović i Žarković, 2019, str. 426). Ako je naredbom za pretresanje stana ostalih prostorija i pokretnih stvari obuhvaćeno pretresanje i uređaja za skladištenje digitalnih podataka, stručne osobe mogu pretresanje obaviti na licu mjesta u zavisnosti od vremena i raspoloživog MTS-a. U tom slučaju potrebno je planiranje angažovanja OSL koji imaju status stručne osobe. U praksi policijski organi u BiH u svojoj unutrašnjoj strukturi imaju organizacione jedinice u kojima su zaposlene stručne osobe za prikupljanje digitalnih dokaza. Kada policijski organ nema stručne osobe, ili njihov

dovoljan broj, moguće je angažovanje stručnih osoba iz drugih policijskih organa, a što mora biti navedeno naredbom suda za pretresanje, te potom dogovoreno i zajednički planirano između različitih organa. Ako se pretresanje uređaja za skladištenje digitalnih dokaza iz bilo kojeg razloga ne može izvršiti na licu mjesta, pretresanje će biti izvršeno naknadno u prostorijama policijskog organa od strane stručne osobe. Pretresanje se obično u tim slučajevima vrši u prostorijama unutrašnje organizacione jedinice policijskog organa koja se bavi tim poslovima. Interesantno je da zakonodavci u BiH nisu predvidjeli kao preduslov takvog pretresanja pokretnih stvari prisustvo dva solenitentna svjedoka (čl. 124. st. (4) ZKP RS; čl. 60. st. (4) ZKP BiH; čl. 74. st. (4) ZKP FBiH; čl. 60. st. (4) ZKP BD BiH).

Plan pretresanja (formalno planiranje)

Plan pretresanja kao formalni akt planiranja treba sačiniti kad god to objektivni uslovi omogućavaju. Plan je rezultat analiziranja dostupnih saznanja i podataka koji određuju specifičnosti konkretnog pretresanja sa sadržajem naredbe za pretresanje i normativnim okvirima. Plan rješava organizaciono taktička-tehnička pitanja kao što su vrijeme početka pretresanja, broj potrebnih OSL sa pojedinačnim zaduženjima (rukovođenje, opservacije lokacije, neposredno pretresanje i sl.), njihov raspored u timove za pretresanje (u slučajevima provođenja više vremenski koordinisanih istovremenih pretresanja), određivanje rukovodioca/koordinatora aktivnosti tokom opširnijih akcija, kriminalistička logistika u vidu potrebnog MTS-a računajući i upotrebu pasa tragača i ostala pitanja u skladu sa okolnostima (Aleksić i Škulić, 2011, str. 61).

Plan pretresanja nije univerzalan pisani dokument, nego se sačinjava za svaki konkretan slučaj. U sačinjavanju plana pretresanja nesumnjivo treba da učestvuju OSL nosioci konkretnog predmeta (najbolje upoznati sa predmetom), ali i njihovi nadređeni rukovodni radnici poštujući piramidalnu strukturu i hijerarhiju u sistemu odlučivanja policijskog organa u odnosu na složenost konkretnog slučaja (težina krivičnog djela, broj pretresanja, složenost slučaja, učešće više organizacionih jedinica ili više policijskih organa i dr.). Na taj način neposredna odgovornost za sve

predviđene, kao i planom nepredviđene okolnosti se sa postupajućih OSL raspoređuje i na njihove rukovodioce. Mišljenja smo da bi u slučajevima provođenja operativnih akcija (veći broj istovremenih koordinisanih pretresanja i dr. kriminalističkih radnji) plan trebali sačinjavati rukovodni radnici i snositi najveću odgovornost za njegovo zakonito provođenje kao koordinatori i rukovodioci akcije. U praksi nerijetko, plan sačinjava ju postupajući OSL, dok rukovodni radnici daju saglasnost i odobrenje plana, a kao koordinator pretresanja se određuje OSL najbolje upoznat sa konkretnim predmetom. Pored pozicije koordinatora taj OSL je najčešće i vođa tima na jednoj od lokacija pretresanja (zahtjevna, odgovorna i složena aktivnost). Ako „ne protekne sve po planu“ kao koordinator odgovara OSL koji svojim činom i položajem u policijskom organu nije, niti bi trebao biti odgovoran za rukovođenje većim brojem OSL i/ili više organizacionih jedinica i njihovim aktivnostima, kao ni za hitnu usmenu korespondenciju i koordinaciju sa nadležnim tužilaštvom. Taj dio „tereta“ treba da nose rukovodni radnici u skladu sa svojim činom i položajem u policijskoj hijerarhiji.

Plan kao i samo pretresanje se treba zasnivati na načelima zakonitosti, objektivnosti, metodičnosti i planiranja, operativnosti i brzine, temeljitosti i upornosti, srazmjernosti, jedinstvenog rukovođenja, koordinacije i saradnje, ekonomičnosti i efikasnosti postupka. Pored navedenih plan pretresanja se mora zasnivati i na:

- načelu konkretnosti planiranja što se postiže analizom stvarnog stanja u zakonskim okvirima, određivanjem rokova za izvršenje, definisanjem obaveza rukovodnih radnika i izvršilaca, angažovanjem OSL na osnovu potrebnih znanja, vještina, stručnosti i specijalnosti,¹⁵ potreban MTS i dr.;

- načelu individualnosti planiranja tj. da se plan sačinjava u skladu sa svakim konkretnim pretresanjem i njegovim karakteristikama;

15 Prilikom sačinjavanja plana neizostavna je i procjena trenutnog subjektivnog odnosa OSL prema radu i angažovanju. OSL je kao ljudsko biće podložan uticaju stresa nastalog ličnim, zdravstvenim, porodičnim, finansijskim i/ili bilo kojim drugim problemima (računajući tu i profesionalna nezadovoljstva neproporcionalnosti angažovanja, rezultata u radu i ličnih objektivnih sposobnosti sa jedne strane u odnosu na primjerice nenaipredovanje u službi sa druge strane), a što može uticati na motivisanost prilikom pretresanja, a samim tim i uspjehnost postizanja svrhe pretresanja na lokaciji gdje je angažovan.

- načelu dinamičnosti planiranja što podrazumjeva da plan po sačinjavanju nije apsolutno konačan nego je promjenjiv u okviru zakonske i podzakonske nomenklature sa nastankom i/ili prikupljanjem novih ili proširivanja postojećih saznanja koja mogu da utiču na ovu procesnu radnju, odnosno nastupanju novih neplaniranih okolnosti (Luzgin, 1963, str. 5-7; Simonović i Matijević, 2007, str. 66).

Temeljem navedenog, plan pretresanja u pisanoj formi treba da sadrži sledeće elemente:

- naziv policijskog organa i unutrašnje organizacione jedinice u kojoj se sačinjava;

- kratak opis do sad provedenih mjera i radnji kao i osnova sumnje koje se osumnjičenima stavlja u teret;

- planom naložene pripremne aktivnosti kao faze u planiranju naredbom suda naloženog pretresanja (prikupljanja podataka o objektu i licu koje treba pretresti);

- procjena bezbjedonosne situacije, sa detaljnim osvrtom na raspoložive podatke i činjenicama o licima koja se imaju i/ili se njihove nepokretnosti i predmeti pretresaju u odnosu na njihove sklonosti napadima i pružanjem otpora prema OSL, bijegu, uništavanju, odbacivanju ili sakrivanju predmeta, te u skladu sa tim procjene potrebe odgovarajućih specijalizovanih policijskih jedinica;

- aktivnosti koje prethode neposrednom izvršenju naredbe za pretresanje i koje će se preduzeti nakon pretresanja sa određenim rokovima za izvršenje i zaduženim OSL za svaku aktivnost (formiranje timova za pretresanje računajući i rezervne timove po potrebi, pravovremeno upućivanje zahtjeva za angažovanje OSL drugih organizacionih jedinica i policijskih organa, planiranje aktivnosti koje slijede nakon provedenih pretresanja u skladu sa dogovorom i instrukcijama postupajućeg tužioca-ispitivanje osumnjičenih, sprovođenje tužiocu i sl., predaja zapisnika o pretresanju i privremeno oduzetih predmeta sudu i podnošenje izvještaja o preduzetim mjerama i radnjama postupajućem tužiocu i dr.);

- podaci o timu za pretresanje ili više njih (nazivi timova po rednim brojevima) sa imenima angažovanih OSL i određenim vođama timova zaduženim MTS-om i konkretnim timskim zaduženjima u skladu sa na-

redbom i planom, računajući tu i kriminalističke radnje mimo pretresanja kao što su opservacija, praćenje lica, lišenja slobode, provođenje PIR, koordinacija i postupanje sa „specijalcima“ i dr.;

- u skladu sa naredbom za pretresanje navedena svrha pretresanja tj. predmeti i/ili lica koja se pretresanjem traže, a zbog kojih se pretresanje i provodi;

- planirane i očekivane potrebe za korištenjem MTS-a;

- planirani datum i vrijeme početka pretresanja;

- određivanje OSL zaduženog za izvještavanje od strane vođa timova za pretresanje o provedenim aktivnostima u cilju realizacije naredbe za pretresanje i plana, te određivanje OSL za koordinisanje postupanja timova za pretresanje;

- postupanje po završetku pretresanja (predaja privremeno oduzetih predmeta sudu u cilju deponovanja i dr.);

- obavještavanje menadžmenta policijskog organa o preduzetim aktivnostima i nadležne unurašnje organizacione jedinice za obavještavanje javnosti i odnose sa medijima;

- ostale stavke koje se u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja imaju razmotriti i planirati;¹⁶

- imena i potpise OSL koji su sačinili plan, dali saglasnost i/ili isti odobrili.

Planiranje pretresanja na osnovu usmene naredbe i pretresanja bez naredbe i svjedoka (neformalno planiranje)

Krivično-procesnom reformom iz 2003. godine u BiH je uveden i novitet u vidu usmene naredbe suda za pretresanje (čl. 120. ZKP RS; čl. 56. ZKP BiH; čl. 70. ZKP FBiH; čl. 56. ZKP BD BiH).¹⁷ Usmeno

¹⁶ Npr. tokom pandemije virusa „Kovid-19“ planirana je upotreba odgovarajuće zaštitne opreme (maske, gumene rukavice, viziri, kombinezoni i sl.) u cilju zaštite OSL, pretresanih lica i ostalih građana tj. sprečavanja zaraze.

¹⁷ ZKP SFRJ je propisivao pretresanje na osnovu naredbe za pretresanje i pretresanje bez naredbe koje su u skladu sa odredbama čl. 210. st. (1) izvršavali OSL. U uporednom pravu R. Srbije i R. Hrvatske ne postoji pretresanje na osnovu usmene naredbe izdate od strane suda.

naredbi prethodi podnošenje usmenog zahtjeva OSL (uz prethodno dobijenu usmenu saglasnost nadležnog tužioca) za izdavanje naredbe sudiji za prethodni postupak kada postoji konkretna opasnost od odlaganja. Zakonodavci nisu definisali „opasnost od odlaganja“, te se ista cijeni od slučaja do slučaja. OSL će ako mu sudija za prethodni postupak udovolji zahtjevu samostalno sačiniti naredbu, koju će potom naglas pročitati sudiji, kako bi sudija potvrdio da je takvu naredbu izdao. Ne ulazeći dalje u razmatranje, zaključićemo da se radi o radnji čiji je bitan element hitnost koja ne trpi odlaganje. U ovom slučaju OSL objektivno ne raspolaže sa dovoljno vremena u vidu zadovoljenja formalne procedure za izdavanje naredbe za pretresanje u pisanoj formi.

Sa druge strane pretresanje bez naredbe i svjedoka predstavlja odstupanje od pravila postojanja formalnog uslova u vidu sudske naredbe što se pravda hitnošću (Škulić, 2022, str. 245). Pretresanje bez naredbe nije novitet u BiH, a normiraju ga svi krivično-procesni zakoni u BiH na gotovo identičan način¹⁸ (čl. 128. ZKP RS; čl. 64. ZKP BiH; čl. 64. ZKP FBiH; čl. 64. ZKP BD BiH). Pretresanjem bez naredbe, odredbe materijalnog krivičnog prava na osnovu kojih su OSL u obavezi sprječavanja izvršenja, otkrivanja i prijavljivanja krivičnih djela, te oduzimanja predmeta koji se u skladu sa zakonom imaju oduzeti, su otjelotvorene kako bi se preduprijedilo i spriječilo moguće pasivno držanje OSL, kojim bi postali „saučesnici” u prikrivanju krivičnog djela odnosno tragova i dokaza (Buha, 2023, str. 127). U izuzetnim okolnostima predviđenim zakonom, OSL može bez naredbe i bez prisustva svjedoka ući u stan i druge prostorije bez naredbe i izvršiti pretresanje kada stanar tog stana to želi, ako neko zove u pomoć, ako je potrebno uhvatiti učinioца krivičnog djela koji je zatečen na djelu ili radi bezbjednosti ljudi i imovine, ako se u stanu ili drugoj prostoriji nalazi lice koje se po naredbi suda treba pritvoriti ili prinudno dovesti ili koje se tu sklonilo od gonjenja. Pretresanje lica se na isti način može provesti prilikom izvršenja naredbe za dovođenje, prilikom lišenja slobode, ako postoji sumnja da to lice posjeduje vatreno ili hladno oružje, ako postoji opasnost da će sakriti, uništiti ili odbaciti predmete koji treba od njega da se oduzmu i upotrebe kao dokaz u krivičnom postupku.

18 Čl. 128. ZKP RS koristi naziv Pretresanje bez naredbe, a ostali ZKP u BiH koriste naziv Pretresanje bez naredbe i svjedoka.

U oba slučaja radi se o hitnim procesnim radnjama, koje ne trpe odlaganje. Ne postoji vrijeme za redovnu zakonsku proceduru izdavanja naredbe, jer odlaganjem pretresanja neće biti postignuta svrha pretresanja. OSL ne raspolažu ni vremenom u kojem bi mogli sačiniti formalan pisani plan pretresanja. Ako bi se pretresanje odlagalo do sačinjavanja i odobravanja plana, upitna bi bila hitnost. To bi potencijalno bio dobar osnov odbrani za dovođenje u pitanje zakonitosti samog pretresanja, ističući da ukoliko postoji vrijeme da se sačini plan pretresanja postoji i vrijeme za redovnu proceduru izdavanja sudske naredbe. Kod pretresanja bez naredbe i svjedoka u BiH je sav teret procjene ispunjenosti zakonskih uslova na OSL koji neposredno pretresa. To ne znači da ova pretresanja smiju biti stihijski, nemetodično i provedena apsolutno bez planiranja. Plan se ne sačinjava formalno prije provođenja, nego neformalno neposredno prije pretresanja i tokom samog pretresanja, a u skladu sa krivično-procesnim odredbama, pravilima kriminalistike, znanjima, sposobnostima i iskustvom postupajućih službenika, raspoloživim MTS-om i dr. Planiranje, dinamika i redoslijed pretresanja se određuje na licu mjesta i treba da je zakonito, smisljeno, logično, vodeći računa o bezbjednosti postupajućih OSL, pretresanih, kao i ostalih građana i njihove imovine. Kod ovih pretresanja koja su po svojoj prirodi hitna i neodložna posebno do izražaja dolaze lične sposobnosti OSL proistekle iz prethodnih kriminalističkih iskustava (broj provedenih pretresanja u policijskoj karijeri), i poznavanja krivično-procesnih odredbi te pravila kriminalistike. U skladu sa konkretnom situacijom i hijerhijskim odnosom činova u policijskom organu na licu mjesta se određuje vođa tima za pretresanje i daje smjernice i usmene naredbe ostalim OSL (ako su prisutni).¹⁹ Vođa tima je u obavezi obavještavanja rukovodnih radnika organizacione jedinice iz koje dolazi o preduzetom pretresanju, i da po potrebi traži pojačanja ili dostavljanje potrebnog MTS-a, što je neposredno neformalno planiranje tokom postupanja. On vodi računa o zakonskoj obavezi sačinjavanja odgovarajućih pismena i dostavljanja istih sudu odnosno nadležnom tužilaštvu u cilju obavještavanja, daljnjeg postupanja i procjene zakonitosti.

19 U praksi se dešava da vođa tima za pretresanje nije OSL sa najvišim činom na licu mjesta, nego OSL sa stvarnim autoritetom (ne administrativnim) kod ostalih angažovanih OSL. OSL sa stvarnim autoritetom nerijetko biva neformalno izabran za vođu tima, ili se kao takav samostalno nametne preuzimajući odgovornost vođenja pretresanja od višerangiranog po činu OSL čije sposobnosti i znanja ne opravdaju njegov položaj u hijerarhiji policijskog organa.

ZAKLJUČAK

Pretresanje je jedna od najvažnijih i najsloženijih radnji dokazivanja u BiH, imajući u vidu da su njom uvijek ugrožena prava na privatni i porodični život, dom i prepisku. Svi važeći krivično-procesni zakoni u BiH propisuju imperativno ispunjenje materijalnih uslova i postojanje formalnog uslova po pravilu u vidu naredbe suda za pretresanje. Iako je neposredno provođenje pretresanja ovlaštenim službenim licima organa policije u BiH dio profesionalne svakodnevnice, to ne znači da smije biti provođeno rutinski temeljem idioma „Kako ćemo? Lako ćemo!“. Obradujući kriminalističko planiranje u užem i širem smislu u odnosu na preduzimanje radnji dokazivanja u krivičnim postupcima u BiH, primjenom pravila i načela kriminalistike ograničenih strogim krivično-procesnim odredbama, ističući specifičnosti formalnog planiranja pretresanja podijeljenih po predmetu temeljem sudske naredbe u pisanoj formi, ili neformalnog planiranja pretresanja po usmenoj naredbi ili bez naredbe za pretresanje, mišljenja smo da smo ovim radom u dovoljnoj mjeri ukazali na važnost i nezaobilaznost kriminalističkog planiranja kao preduslova uspješnosti u cilju postizanja svrhe ove radnje dokazivanja. Izneseno smo nastojali potkrijepiti naučno-teorijskim stavovima krivično-procesnog prava i kriminalistike, stavovima Evropskog suda za ljudska prava i izazovima sa kojim se u praksi susreću ovlaštena službena lica. Ponudili smo osnovne elemente koje jedan pisani kriminalistički plan pretresanja treba sadržavati, kako bi se pravovremeno stvorili preduslovi za postizanje svrhe i uspješnosti pretresanja, kroz predviđanje objektivnih potreba i mogućih prepreka za provođenje pretresanja. Planiranjem se omogućava odgovarajuće kvalitativno i kvantitativno lično angažovanje izvršilaca pretresanja koji će imati na raspolaganju odgovarajuća materijalno-tehnička sredstva i/ili asistenciju stručnih lica u skladu sa svojim posebnim stručnostima, sve u okviru strogih peremptornih rokova, u cilju omogućavanja uspješnosti pretresanja odnosno postizanja svrhe zbog koje se i pretresa na prvom mjestu. Predviđanjem i planiranjem objektivnih potreba omogućava se poštovanje načela ekonomičnosti i načela efikasnosti krivičnog postupka. Angažovanjem dovoljne personalne i materijalne komponente se omogućava ekonomičnost prilikom pretresanja, ne sma-

njujući efikasnost postupanja, a da se pri tom nerazumno, neosnovano i nepotrebno ne povećavaju troškovi postupka.

Apsolutna isplaniranost ne postoji, niti postoji savršen plan pretresanja. Neplanirane situacije i okolnosti će se uvijek dešavati, treba ih i očekivati te ih rješavati njihovim nastankom na osnovu angažovanog i potencijalno dostupnog ljudskog faktora (lična znanja, sposobnosti, međusobna uigranost ovlašćenih službenih lica i sl.), te upotrebom pogodnih materijalno-tehničkih sredstava. Zaključićemo da nepripremljeno i neisplanirano pretresanje uspješnost prepušta slučajnosti, i da je planiranje pretresanja nezaobilazna faza postupanja ovlašćenih službenih lica u BiH koja prethodi neposrednom provođenju ove dokazne radnje kao preduslov uspješnosti pretresanja, a da pri tom plan ne smije biti prekrut i apsolutno konačan, nego promjenjiv i prilagodljiv. Uspješnost pretresanja kojem je preduslov kvalitetno planiranje će u konačnici biti cijenjeno i u postupku pred sudom, naročito ako rezultati pretresanja budu vrednovani kao zakoniti dokazi na kojima se zasniva sudska odluka i razrješenje konkretnog krivičnog slučaja.

LITERATURA I PROPISI

1. Aleksić, Ž. i Škulić, M. (2011). *Kriminalistika* (8. izd.). Beograd: Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet.
2. Buha, M. (2021). Načelo Ne Bis In Idem u odnosu na tužilačke odluke i neke sudske odluke u krivičnom postupku. *Kriminalističke teme: Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, br.1/21, 11.
3. Buha, M. (2023). (Ne)usaglašeni dokazni standardi za pretresanje stana, prostorija i lica u Bosni i Hercegovini. *Bezbednost*, godina LXV, br. 2, Beograd, 127.
4. Vajngart, A. (1905). *Kriminalistička taktika*. Beograd.
5. Zakon o advokaturi Republike Srpske. (2015). *Službeni glasnik Republike Srpske* (br. 80/2015).
6. Zakon o advokaturi FBiH. (2002). *Službene Novine FBiH* (br. 25/2002, 40/2002, 29/2003, 18/2005, 68/2005 i 42/2011).
7. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske. (2012). *Službeni glasnik Republike Srpske* (broj: 53/2012, 91/2017, 66/2018 i 15/2021).

8. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. (2003). *Službeni glasnik BiH* (br. 3/2003, 32/2003 – ispr., 36/2003, 26/2004, 63/2004, 13/2005, 48/2005, 46/2006, 29/2007, 53/2007, 58/2008, 12/2009, 16/2009, 53/2009 - dr. zakon, 93/2009, 72/2013 i 65/2018).
9. Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. (2003). *Službeni glasnik Brčko distrikta BiH* (br. 34/2013 - prečišćen tekst, 27/2014, 3/2019 i 16/2020).
10. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine. (2003). *Službene novine FBiH* (br. 35/2003, 56/2003 - ispr., 78/2004, 28/2005, 55/2006, 27/2007, 53/2007, 9/2009, 12/2010, 8/2013, 59/2014 i 74/2020).
11. Zakon o sprečavanju i suzbijanju zloupotrebe opojnih droga Bosne i Hercegovine. (2006). *Službeni glasnik BiH* (br. 8/2006).
12. Evropska konvencija o ljudskim pravima (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Rome, 4.XI 1950), *dostupna na* https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf, asp. 10.02.2023.
13. Ivanović, Z. i Žarković, M. (2019). Pretresanje uređaja za automatsku obradu podataka i automatsko računarsko pretraživanje podataka. *KPU Kriminalističke teme Zbornik radova*, godina XIX, br. 5, 426.
14. Luzgin, M. (1963). *Sbornik lekcii po kriminalistike*. Moskva, 5-7.
15. Pavišić, B., Modly, D. i Veić. P. (2006). *Kriminalistika Knjiga I* (3. izd.). Zagreb: Golden Marketing Tehnička knjiga, 127.
16. Pisarić, M. (2019). Pretresanje advokatske kancelarije u praksi ESLjP. *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, br. 1/19, Beograd, 63.
17. Pravilnik o čuvanju i uništavanju oduzete opojne droge, psihotropnih tvari, biljaka iz kojih se može dobiti opojna droga i prekursora. (2012). *dostupno na* <http://www.msb.gov.ba/Zakoni/akti/default.aspx?id=7511&langTag=sr-SP-Cyrl>.
18. Simović, M., Simović, V. i Govedarica, M. (2021). *Krivično procesno pravo Uvod i opšti dio* (6. izd.). Bihać: Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću.
19. Simonović, B. (2002). Nove metode kriminalističkog planiranja. *Bezbednost*, vol. 44, br.5, Beograd, 685-716.
20. Simonović, B. i Matijević, M. (2007). *Kriminalistika taktika*. Banja Luka: Internacionalna asocijacija kriminalista.
21. Škulić, M. (2022). *Krivično procesno pravo* (13. izd.). Beograd: Univerzitet u Beogradu Pravni fakultet.

Rad primljen: 23. 12. 2024.

Rad odobren: 14. 4. 2025.